

Alenka Vrbinc (ORCID 0000-0002-7330-4158)

Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta, Slovenija
alenka.vrbinc@ef.uni-lj.si

Donna Farina (ORCID 0000-0001-5695-7782)

New Jersey City University, Department of Multicultural Education, ZDA
dfarina@njcu.edu

Marjeta Vrbinc (ORCID 0000-0002-6866-6023)

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Slovenija
marjeta.vrbinc@ff.uni-lj.si
DOI: <https://doi.org/10.3986/16.1.08>

HOMONIMIJA IN POLISEMIJA V DVOJEZIČNIH SLOVARJIH ZA SLOVENSKE PRISELJENCE V ZDA V ZAČETKU 20. STOLETJA

V metaleksikografski literaturi ni veliko znanstvenih prispevkov, ki bi obravnavali slovarje za priseljence. Slovarji za priseljence so klasifikacijsko gledano del pedagoške leksikografije. V prispevku obravnavamo štiri slovensko-angleške oz. angleško-slovenske slovarje za priseljence (Kubelka 1904, Kubelka 1912, Košutnik 1912 in Kern 1919), ki so izšli na začetku 20. stoletja, to je v času največjega izseljevanja Slovencev v ZDA. V analizi se osredotočamo na prikaz informacij s posebnim poudarkom na obravnavi homonimije, polisemije in konverzije ter vključevanju usmerjevalnih besed, zapisanih v oklepajih. Iščemo tudi odgovor na vprašanje, ali uporabnikom – priseljencem olajšamo razumevanje in/ali rabo jezika novega okolja, če v slovarju uporabimo makrostrukturni pristop oz. če uporabimo mikrostrukturnega. Rezultati naše analize kažejo, da je še posebej pomembno, kako so v slovarjih za priseljence prikazane informacije v mikrostrukturi. Zaključimo lahko, da je treba v tovrstnih slovarjih dati prednost prikazu pomena oz. pomenov iztočnice, vse ostale informacije, ki so tipično vključene v slovarje, pa so za priseljence drugotnega pomena.

KLJUČNE BESEDE: slovarji za priseljence, homonimija, polisemija, konverzija, usmerjevalne besede v oklepaju

Regrettably, scholarly attention has been limited concerning dictionaries designed for immigrants, what could be called *immigrant dictionaries*. These books, which aim to address the immediate requirements of new immigrants, are part of the broader sphere of learner lexicography. This article scrutinizes four such immigrant dictionaries, Slo-

venian–English and English–Slovenian works published in the early twentieth century during the peak of Slovenian immigration to the United States (Kubelka 1904, Kubelka 1912, Košutnik 1912, and Kern 1919). The analysis focuses on the presentation of information, examining the dictionaries' treatments of homonymy, polysemy, conversion, and parenthetical information. The article discusses implications of adopting a macrostructure-oriented approach or a microstructure-oriented one, in terms of which best facilitates the comprehension of immigrant users. The research findings highlight the significance of lexicographic presentation in the microstructure of immigrant dictionaries. The recommendation is to prioritize the presentation of meaning over other elements typically covered in dictionaries, when a dictionary is intended for immigrants.

KEYWORDS: immigrant dictionaries, homonymy, polysemy, conversion, parenthetical information

1 UVOD

V devetnajstem stoletju so imeli enojezični slovarji v večini ameriških gospodinjstev, še posebej na podeželju, zelo pomembno mesto (Béjoint 2010: 90–91), kajti angleško govoreči prebivalci so v slovarjih videli pripomoček, s pomočjo katerega bi se lahko povzpeli do boljšega družbenega položaja. Sestavljavci enojezičnih slovarjev so skušali pomagati deprivilegiranim prebivalcem pri vključevanju v družbo, niso pa imeli namena spreminjati družbe (Béjoint 2010: 93). Na prelomu devetnajstega in dvajsetega stoletja se je povečevalo število priseljencev v ZDA, ki so govorili različne jezike in so potrebovali dvojezične slovarje, da bi lahko razumeli jezik novega okolja in se seznanili z ameriško kulturo. V tem obdobju so sestavljali dvojezične slovarje in druge priročnike tudi priseljenci, ki so želeli pomagati rojakom v novi deželi. Frank Javh-Kern, avtor enega od slovarjev, ki ga bomo obravnavali v nadaljevanju, je v svojih spominih zapisal, da je bila dobrobit Slovencev v ZDA in v stari domovini glavni cilj njegove javne dejavnosti (Javh-Kern 1937).

Drugi val množičnega priseljevanja na ozemlje ZDA (1860–1915) se je začel v Avstro-Ogrski (Granatir Alexander 2009: 20) in kar 80 % ljudi, ki so se izselili iz Avstro-Ogrske, je odšlo v ZDA (Kalc in sod. 2020: 45). J. Granatir Alexander (2009: 20) navaja, da je v 70. letih devetnajstega stoletja v Ameriko prišlo manj kot 73.000 prebivalcev Avstro-Ogrske, to število se je v 90. letih devetnajstega stoletja povečalo kar za sedemkrat, in sicer na 593.000, v prvem desetletju dvajsetega stoletja pa je doseglo več kot 2,1 milijon ljudi, kar pomeni, da se je v obdobju med letoma 1880 in 1915 v Ameriko izselilo več kot 3,9

milijona prebivalcev Avstro-Ogrske. V 90. letih devetnajstega stoletja so v ZDA začeli prihajati tudi Slovenci s področja Kranjske, ki so jih ameriški uradniki za priseljevanje le s težavo ločevali od Hrvatov ali drugih etničnih skupin, zaradi česar točno število izseljenih Slovencev ni znano. Glede na ocene je pred 1. svetovno vojno v ZDA prišlo od 250.000 do 350.000 Slovencev (Granatir Alexander 2009: 21; Kalc in sod. 2020: 25).

Novi priseljenci so se morali naučiti angleško in se prilagoditi novemu kulturnemu okolju. Pri tem so si pomagali s priročniki, izdanimi v ZDA in na Slovenskem, v katerih so dobili informacije o angleščini, ameriški ustavi in vladi, ameriškem denarju in gospodarstvu (Stanonik 1996). Med temi publikacijami najdemo slovnice, slovarje, učbenike, priročnike s koristnimi stalnimi večbesednimi izrazi iz vsakdanjega življenja in otroške abecednike, številne med njimi so bile večnamenske (npr. Kubelka 1904 in Kubelka 1912, ki ju bomo analizirali v nadaljevanju).

1.1 SLOVARJI ZA PRISELJENCE

V prispevku bomo obravnavali slovensko-angleške in angleško-slovenske slovarje, namenjene slovenskim priseljencem v ZDA v začetku dvajsetega stoletja. V ZDA so v tem obdobju obstajali tudi številni drugi dvojezični slovarji z angleščino, ki so bili namenjeni priseljencem iz drugih držav. Slovarji za priseljenca nastajajo tudi v današnjem času, še posebej v državah, v katere se priseljuje veliko ljudi iz različnih jezikovnih in kulturnih okolij. Ti slovarji so po obliki in vsebini podobni slovarjem z začetka dvajsetega stoletja, so pa pri njihovem sestavljanju v veliko pomoč sodobna jezikovnotehnološka orodja in viri, ki jih sestavljavci slovarjev pred več kot sto leti niso imeli na voljo. Kljub temu Tarp (2004: 228) ugotavlja, da je večina sodobnih slovarjev za priseljenca slabe kakovosti (kot izjemo navaja švedski Lexin), zaradi česar bi bilo k sestavljanju tovrstnih slovarjev treba pritegniti usposobljene leksikografe.

V metaleksikografski literaturi ni veliko virov, ki bi obravnavali slovarje za priseljenca, čeprav so pomembni za zgodovino slovaropisja (Fjeld 2012). R. V. Fjeld opisuje slovar norveščine, ki je izšel v Minneapolisu v Minnesoti leta 1897, to je ob približno enakem času kot slovarji, ki jih analiziramo v našem prispevku, pa tudi informacije, vključene v ta slovar in omenjene v uvodu, ki je napisan v norveščini, so podobne informacijam, vključenim v slovarje, ki smo jih preučevali v naši raziskavi (npr. pravopisna pravila, pravila za pravilno rabo ločil, družbenopolitični sistem in druge informacije, ki lahko koristijo priseljencem).

O. Karpova in M. A. Kulagina (2009: 169, 174) raziskujeta proces integracije priseljencev, ki se v novem družbenem okolju soočajo z drugačnim načinom življenja, z drugačnimi navadami, običaji in tradicijo ter se spopadajo z različnimi izzivi v komunikaciji z lokalnim prebivalstvom ter z uradniki v uradih za priseljence in v socialnih službah. Pomanjkljivo razumevanje in neuspešna komunikacija nista samo posledica slabega znanja jezika novega okolja, ampak tudi pomanjkanja znanja o kulturnih posebnostih novega okolja. Tudi A. Vacalopoulou in sod. (2011: 274), ki so preučevali slovarske vire za priseljence v Grčiji, so prišli do podobnih ugotovitev. Ti viri naj bi priseljencem pomagali pri komunikaciji z oblastmi, pri komunikaciji v različnih družbenih okoljih in situacijah, pri reševanju vsakodnevnih problemov, pri učenju jezika v formalnem in neformalnem okolju in pri seznanjanju s splošnim kulturnim in družbenim kontekstom.

Priseljenci v specifičnih okoljih uspešno delujejo le, če imajo na voljo priročnike z osnovnimi izrazi, ki se uporabljajo v tem okolju, kar O. Karpova in M. A. Kulagina (2009: 169) poimenujeta jezik za potrebe priseljske politike. O. Grønvik (2016: 23) poudarja, da morajo slovarji za priseljence, ki se učijo jezik novega okolja, poleg ustreznikov v ciljnem jeziku vključevati tudi razlage besed in konceptov, specifičnih za novo deželo in kulturo. Vključevanje kulturnospecifičnih informacij v slovarje za priseljence je izredno pomembno, ker se priseljenci tudi s pomočjo slovarjev seznanjajo z navadami, običaji in kulturo nove dežele (Karpova in Kulagina 2009: 174). A. Vacalopoulou in sod. (2011: 276) omenjajo nekaj segmentov besedišča, ki morajo biti vključeni v slovarje za priseljence: lastna imena, kot so zemljepisna imena (npr. imena mest, pokrajin, rek, otokov), imena uradnih organov (npr. ministrstva in druge vladne in nevladne organizacije) in imena geopolitičnih entitet skupaj z njihovimi akronimi.

O. Karpova in M. A. Kulagina (2009: 171) ugotavljata, da v številnih državah, še posebej v ZDA, nastajajo slovarji za priseljence, ki vključujejo zgoraj navedene segmente besedišča. Ti slovarji so namenjeni ljudem, ki se morajo hitro integrirati v novo okolje, na primer učenci, dijaki, študenti in vsi ostali, ki morajo obvladati jezik novega okolja na različnih nivojih (Karpova 2019). Tovrstno besedje je vključeno tudi v slovarje, ki nastajajo v okviru projekta Lexin, s katerim so v poznih 70. letih dvajsetega stoletja začeli na Švedskem, namen pa je bil sestaviti dvojezične slovarje, ki vključujejo švedščino in matere jezike priseljencev. V 90. letih dvajsetega stoletja se je

projekt razširil tudi v druge skandinavske države, tako da so danes na voljo številni dvojezični slovarji s skandinavskimi jeziki in jeziki priseljencev, še posebej številni so slovarji s švedščino in norveščino kot izhodiščnim jezikom (gl. tudi Grønvik 2016: 23; Karpova in Kulagina 2009: 171; Malmgren 1999).

1.2 SLOVARJI ZA SLOVENSKE PRISELJENCE V ZDA

V prispevku bomo podrobneje obravnavali štiri slovarje, ki so izšli v prvih dveh desetletjih dvajsetega stoletja, to je v času največjega izseljevanja Slovencev v ZDA:

Victor J. Kubelka. 1904. *Slovensko-angleški žepni rečnik v olajšavo naučenja obeh jezikov, Slovenian-English pocket dictionary to facilitate the study of both languages* (v nadaljevanju Kubelka 1904),

Viktor/Victor J. Kubelka. 1912. *Slovensko-angleška slovnica, tolmač, spisovnik in navodilo za naturalizacijo. Angleško-slovenski in slovensko-angleški slovar. Slovenian-English grammar, interpreter, letterwriter and information on naturalization. English-Slovenian and Slovenian-English dictionary* (v nadaljevanju Kubelka 1912),

Silvester Košutnik. 1912. *Ročni slovensko-angleški in angleško slovenski slovar: Zlasti namenjen izseljencem v Ameriko* (v nadaljevanju Košutnik 1912),

F(rank) J(avh) Kern. 1919. *A complete pronouncing dictionary of the English and Slovene languages for general use, Popoln angleško-slovenski besednjak z angleško izgovarjavo* (v nadaljevanju Kern 1919).

Oba slovarja Viktorja Kubelke sta izšla v New Yorku in sta tipična primera slovarjev za priseljence, saj poleg samega slovarja vključujeta še različne informacije, ki so jih potrebovali priseljenci. Tako najdemo v Kubelki 1904 poleg slovensko-angleškega slovarja še razdelek s pogovori »Easy dialogus [sic.]« oz. »Lahki pogovori«, teme pogovorov pa so: Pozdravi, V družbi, Povprašanja, Življenju potrebne stvari in Za delom. Poleg tega so vključene še druge informacije o ZDA, kot so imena ameriških zveznih držav ter denar ZDA. Pod naslovom Imena so navedena slovenska osebna imena z ustrezniki v angleščini. Kubelka 1912 ima poleg angleško-slovenskega in slovensko-angleškega slovarja še štiri dele: Angleška slovnica, Vsakdanji razgovori, Slovensko-angleški spisovnik in Navodila za naturalizacijo. V Košutniku 1912, ki je edini od štirih preučevanih slovarjev, ki je izšel v Ljubljani, ni dodatnih informacij, enako pa velja tudi za Kerna 1919, ki je izšel v Clevelandu.

Kubelka, Košutnik in Kern¹ so se s sestavljanjem slovarjev ukvarjali ljubiteljsko, nihče od njih ni bil jezikoslovec ali leksikograf in z veliko verjetnostjo lahko trdimo, da njihovo delo ni temeljilo na jezikoslovni, leksikološki ali leksikografski teoriji, kar je razvidno tudi iz različnih pristopov, ki so jih uporabljali (npr. pri izbiranju iztočnic ali pri prikazu pomenov).

1.3 CILJ RAZISKAVE

V raziskavi smo se osredotočili na prikaz informacij v omenjenih štirih slovarjih za slovenske priseljence v ZDA s poudarkom na homonimiji, konverziji, polisemiji in usmerjevalnih besedah, zapisanih v oklepajih. Glede na to, da o slovarjih za priseljence do sedaj ni bilo veliko napisanega, skušamo z našo raziskavo prispevati k metaleksikografskemu razumevanju tovrstnih slovarjev. Preučevanje zgodnejših slovarjev za priseljence, težave, ki so jih imeli njihovi sestavljavci, in rešitve, ki so jih bolj ali manj dosledno uporabljali v svojih slovarjih, so lahko v pomoč tudi pri sestavljanju sodobnih slovarjev za priseljence. Našega dela pa ne motivira samo leksikografski, ampak tudi družbeni vidik, saj so migracije tudi del sodobnega sveta, zaradi česar potreba po kakovostnih slovarskih virih ni nič manjša kot v preteklosti. Priseljenci se morajo tudi danes naučiti jezik nove dežele, prav tako se morajo prilagoditi novemu kulturnemu okolju, pri čemer jim lahko družba v novi deželi priskoči na pomoč s priročniki in ustreznimi slovarji.

2 HOMONIMIJA, KONVERZIJA IN POLISEMIJA V SLOVARJIH ZA PRISELJENCE

V dvojezičnih slovarjih se uporabljajo različni pristopi k obravnavi homonimije in polisemije, kar je odvisno od specifičnega jezikovnega para, ki ga slovar obravnava, in od ciljnih uporabnikov slovarja (informacije, ki jih potrebujejo, intuicija pri iskanju določene informacije v slovarju, vrsta slovarja (Svensén 2009: 101)). Homonimijo (pomenska neprekrivnost) se obravnava v povezavi s polisemijo (pomenska prekrivnost), pri čemer lahko natančno definiramo

¹ Victor John Kubelka: krščen kot Viktor Maria Johann Nep. Kubelka, rojen 29. 4. 1879 v Ljubljani, umrl 24. 9. 1961 v Loomisu v zvezni državi New York.

Silvester Košutnik: krščen kot Silvester Podergajs, rojen 20. 12. 1874 v Škednju, umrl 30. 6. 1944 v Šentilju v Slovenskih Goricah.

Frank J. Kern: krščen kot Franz Javh, rojen 18. 3. 1887 v Breznici pod Lubnikom, umrl 4. 10. 1979 v Clevelandu v zvezni državi Ohio.

Več biografskih podatkov o treh avtorjih, gl. Vrbinc, Farina, Vrbinc 2024.

pomen homonimije le, če jo jasno razlikujemo od polisemije (Halas Popović 2021: 38). Pri razlikovanju homonimije in polisemije se uporabljajo različni formalni in semantični kriteriji ter testi, na splošno pa lahko te kriterije delimo na tri glavne tipe: etimološki, slovnični in semantični (prav tam: 39–41; Svensén 2009: 96–100). Kljub upoštevanju vseh teh kriterijev je zelo težko razlikovati med polisemijo in homonimijo, saj ne gre za dva popolnoma nasprotna koncepta; med njima obstajajo različne stopnje formalne in semantične prekrivnosti, zato ju lahko umestimo na dva skrajna konca lestvice, ki sta med seboj povezana (Lipka 2002: 157). Dvojezični slovarji obravnavajo homonimijo na različne načine – v okviru enega slovarskega sestavka ali v okviru dveh ali več slovarskih sestavkov; podobno velja tudi za konverzne lekseme. Iz slovarskih ustreznikov so razvidni različni pomeni večbesedne iztočnice, slovarski ustrezniki so lahko tudi sopomenke, zaradi česar je v dvojezični slovar smiselno vključiti sopomenske ustreznike na drugačen način kot ustreznike z različnimi pomeni.

Ker sta za homonime značilni popolna izrazna prekrivnost in popolna vsebinska oz. pomenska neprekrivnost in so homonimna razmerja možna le znotraj iste besedne vrste, torej le med slovničnokategorialno povezanimi leksemi, se moramo vprašati, ali je konverzija lahko tudi vrsta homonimije (Žele 2015: 74). Za angleščino so v veliko večji meri kot za slovenščino² značilni konverzni leksemi, ki pripadajo dvema ali več različnim besednim vrstam in ohranjajo medsebojno pomensko povezanost. Kljub temu, da osnovna oblika ostane nespremenjena, pa se pomen spremeni sorazmerno s spremenjeno skladenjsko vlogo in slovničnimi lastnostmi motivirajočega leksema (Žele 2015: 65). Za A. Legan Ravnika (2021: 178) predstavlja konverzija izziv za sestavljalce slovarjev, ki morajo najprej poiskati odgovor na leksikološko vprašanje, ali gre zaradi prehajanja iz enega stavčnega člena v drugega, nove skladenjske rabe in prehajanja med besednimi vrstami za enega, dva ali več leksemov, nato pa še na leksikografsko vprašanje, ali naj homografe vključijo v slovar kot nove iztočnice v samostojnih slovarskih sestavkih ali kot podiztočnice v istih slovarskih sestavkih z izhodiščnim leksemom (gl. tudi Žele 2015: 75).

Uporabniki, ki iščejo v slovarju rešitve za komunikacijske težave, potrebujejo nazorne razlage, če gre za enojezični slovar, oziroma ustreznike, če

² A. Žele (2015: 65) omenja povečano število konverzij v *Slovarju novejšega besedja slovenskega jezika* zaradi povečanega prevzemanja besedja.

gre za dvojezični slovar, to pa jim omogoča, da razumejo besedo ali frazem v konkretnem sobesedilu; za te uporabnike možni drugi pomeni v drugih sobesedilih niso pomembni, prav tako jih ne zanimajo homonimni ali polisemični odnosi med različnimi pomeni (Tarp 2009: 297). To vsekakor velja tudi za uporabnike slovarjev, ki smo jih preučevali v naši raziskavi.

2.1 KUBELKA 1904: SLOVENSKO-ANGLEŠKI SLOVAR

V Kubelki 1904 enako pisane iztočnice niso označene s številko zadaj nad iztočnico, kot je to značilno za SSKJ2,³ ampak so samo navedene ena za drugo. Prav tako ni označeno mesto naglasa ali kvantiteta in kvaliteta naglašene samoglasnika.⁴ To je razvidno iz prikaza samostalnika *svet* (SLIKA 1), ki je obravnavan kot štiri iztočnice, ki ustrezajo štirim različnim pomenom v angleščini. V primerih obsežnejšega homonimnega niza je možno, da ima uporabnik težave z iskanjem ustreznega pomena, ki se skriva pod eno od navedenih iztočnic (gl. Gantar 2015: 356). Samo pri prvi iztočnici je uporabnikom pri izbiri ustreznega pomena v angleščini v pomoč usmerjevalna beseda *zemlja*, ki je zapisana v oklepaju. Na splošno je v tem slovarju zelo malo usmerjevalnih besed ali dodatnih informacij, s katerimi bi si uporabnik lahko pomagal; tudi v primeru samostalnika *svet* bi bile informacije v oklepaju koristne za uporabnika.

svet (zemlja)	world	<i>vorl</i>
svet	counsel	<i>kaunsl</i>
“	advice	<i>advajs</i>
svet	saint	<i>sejnt</i>

SLIKA 1: Kubelka 1904: 103

Raba ponavljanja [“] v Kubelki 1904 ni razložena in uporabniku verjetno ni najbolj razumljiva. Pri samostalniku *svet* (SLIKA 1) je Kubelka s ponavljanjem verjetno označil polisemijo. Za označevanje polisemije je Kubelka poleg ponavljanja uporabljal tudi zavite oklepaje ({}) med prvim in drugim stolpcem. Zaviti oklepaji včasih pomenijo, da ima slovenska iztočnica več ustreznikov v angleščini, torej imajo oklepaji funkcijo označevanja polisemije; zaviti oklepaj povezuje ustreznike (1904: 26):

³ Naveden je SSKJ2 kot najnovejši že zaključeni splošni razlagalni slovar za slovenski jezik.

⁴ S tem bi verjetno slovenski priseljenci v ZDA imeli težave glede na relativno nizko stopnjo izobrazbe večine priseljenecv (gl. Cvrček 2020).

barva { colour
paint

Če bi bila tovrstna raba zavitega oklepaja dosledna, bi bila za uporabnika lahko koristna, vendar pa Kubelka uporablja zaviti oklepaj tudi v druge namene. Z zavitim oklepajem v primeru na str. 35

črnoglav } black-headed
črnolas }

najverjetneje označuje sopomenskost slovenskih besed *črnoglav* in *črnolas*, saj zaviti oklepaj povezuje slovenski iztočnici. Problematičen je angleški ustreznik *black-headed*, ki se glede na *Oxford English Dictionary* uporablja predvsem kot sestavni del imen živali in bi se na podlagi tega lahko zdelo, da ni pravi ustreznik slovenskih iztočnic. Glede na časopisne vire iz obdobja, ko je bil objavljen Kubelkov slovar iz leta 1904, lahko trdimo, da se *black-headed* v tistem času ni uporabljal samo v imenih živali. Npr. *a black-headed doll* (*The Charlotte News*, 20. 12. 1904); *black-headed girls* (*The Baltimore Sun*, 31. 8. 1904); *a little black-headed boy* (*The Indianapolis News*, 5. 1. 1904); *black-headed men* (*The Toronto Star*, 26. 8. 1904); *the little black-headed woman* (*The Gazette*, 7. 10. 1910). Nenavadno je, da je Kubelka vključil informacije o sopomenskosti slovenskih besed v slovar, ki naj bi uporabniku pomagal pri enkodiranju. Vprašanje je seveda tudi, kako so uporabniki slovarja na začetku 20. stoletja razumeli in interpretirali rabo zavitega oklepaja, ki je bil v slovarju obrnjen enkrat levo in drugič desno.

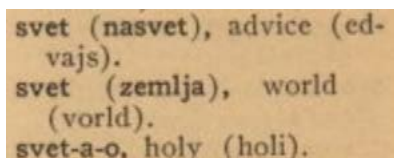
Kubelka v slovarju iz leta 1904 uporablja še tretji način za prikaz polisemije, to je ponavljanje iztočnice (na primer na str. 54):

jezik tongue
jezik language

Kubelka vključuje enake informacije na različne načine (ponavljanje, zaviti oklepaj, ponavljanje iztočnice), ki jih nikjer ne pojasni, zato je le malo verjetno, da so jih uporabniki slovarja – priseljenci v ZDA pravilno razumeli in interpretirali.

2.2 KUBELKA 1912: SLOVENSKO-ANGLEŠKI IN ANGLEŠKO-SLOVENSKI SLOVAR

Kubelka tudi v slovensko-angleškem delu slovarja iz leta 1912 ne označuje mesta naglasa ali kvantitete in kvalitete naglašene samoglasnika. Če pogledamo isto iztočnico kot v Kubelki 1904, to je *svet* (SLIKA 2), vidimo, da so v tem slovarju tri iztočnice: dve samostalniški za pomena ‘nasvet’ in ‘zemlja’ in pridevniška; besedne vrste iztočnic niso zapisane.⁵ Glede na odsotnost naglasa so te tri iztočnice vključene kot homonimi, kar pa ciljnim uporabnikom verjetno ni predstavljalo problema, ker so v slovarju iskali angleške ustreznike slovenskih iztočnic. Razlikovanju pomena samostalniških iztočnic služita usmerjevalni besedi ‘nasvet’ in ‘zemlja’, je pa usmerjevalnih besed v tem delu slovarja zelo malo. Pridevniku *svet* sledita obliki za ženski in srednji spol, kar je praksa tudi v SSKJ2, to pa je značilnost, po kateri se ta iztočnica razlikuje od samostalniških iztočnic. Na ta dva načina je Kubelka jasno prikazal razlike med iztočnicami in uporabnikom olajšal razumevanje pomenov večbesednih iztočnic.



SLIKA 2: Kubelka 1912: 405

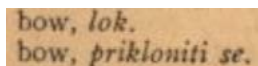
V angleško-slovenskem delu Kubelka iztočnico *lie* s tremi slovenskimi ustrezniki ‘laž, lagati, ležati’, ki jih ločujejo vejice, obravnava v enem slovarskem sestavku (1912: 253), čeprav gre v angleščini za tri homonime in dve besedni vrsti. Tudi v tem delu slovarja besedne vrste iztočnic niso navedene, iz oblike slovenskih ustreznikov pa je bilo slovenskim izseljencem jasno, kateri ustreznik naj izberejo. Glede na to, da je ta del slovarja namenjen dekodiranju, takšno vključevanje ustreznikov ni problematično. Seveda uporabniki niso izvedeli, da je *lie*, rabljen kot glagol, pravilen v pomenu ‘lagati’ in nepravilen v pomenu ‘ležati’, vendar pa ta podatek za dekodiranje ni potreben.

Čeprav v angleško-slovenskem delu izgovor angleških iztočnic ni naveden,⁶ je Kubelka homografa *bow* obravnaval v dveh slovarskih sestavkih glede na

⁵ V nobenem od preučevanih slovarjev besedna vrsta iztočnice ni zapisana. Enako velja tudi dvojezične slovarje, ki so izšli mnogo kasneje (npr. Grad 1971 in Škerlj, Komac 1991).

⁶ V slovarju za dekodiranje izgovor ni primarnega pomena, ga pa sodobni angleško-slovenski slovarji navajajo.

različen izgovor (SLIKA 3): /bou/ (samostalnik s pomenom 'lok') in /bau/ (glagol s pomenom 'prikloniti se').⁷ Na ta način je Kubelka jasno prikazal razliko v pomenu, uporabniki so ustrezni pomen z lahkoto poiskali, čeprav verjetno niso vedeli, zakaj sta v slovarju dva sestavka.



SLIKA 3: Kubelka 1912: 220

V nasprotju s slovarjem iz leta 1904 Kubelka v slovensko-angleškem delu slovarja iz leta 1912 za prikaz polisemije uporablja vejico, s katero ločuje ustreznike večpomenske iztočnice. Na primer:

goba, mushroom, sponge. (1912: 314)

Ta način vključevanja ustreznikov je problematičen pri enkodiranju, ki mu je slovensko-angleški del namenjen, kajti ponujena ustreznika 'mushroom' in 'sponge' se ne uporabljata v istem sobesedilu, uporabniki pa tega ne morejo predvideti oziroma tega ne vedo. Uporaba vejice za razlikovanje polisemičnih besed ni najbolj posrečena rešitev, saj uporabniki ne dobijo vseh informacij o polisemiji; zaradi tega Kubelka v redkih primerih uporablja tudi usmerjevalno besedilo. Na primer:

kazalec, forefinger, hand [of clock]. (1912: 327)

Ustreznika 'forefinger' in 'hand' nista sopomenki, poleg tega je samostalnik 'hand' v angleščini polisemična beseda, tako da je za uporabnika usmerjevalno besedilo v oklepaju koristno, saj izve, v katerem sobesedilu lahko uporabi ustreznik 'hand'.

V slovensko-angleškem delu Kubelke 1912 vejica ne ločuje samo polisemov, ampak tudi sopomenke. Na primer:

kupiti, to buy, to purchase. (1912: 333)

Glede na to, da Kubelka uporablja vejico tako v primeru polisemije kot tudi v primeru sinonimije, lahko zaključimo, da njegov prikaz pomenov iztočnic ni najprimernejši, uporabnost slovensko-angleškega dela slovarja pa je zaradi

⁷ Gl. tudi Tarp (2009: 302), ki pravi, da je homografe, ki niso homofoni, bolje obravnavati v različnih sestavkih.

tega okrnjena. Za prikaz polisemije resda uporablja tudi usmerjevalna besedila v oklepaju, vendar le zelo poredko in nikakor ne dosledno.

Večpomenske ustrezniške Kubelka 1912 tudi v angleško-slovenskem delu slovarja ločuje z vejico:

convince, *dokazati, prepričati*. (1912: 228)

V slovarskem sestavku iztočnice *hope*, ki je v angleščini tako samostalnik kot glagol, Kubelka kombinira konverzijo⁸ in sinonimijo:

hope, upanje, nada, upati, pričakovati. (1912: 245)

Dvema samostalniškima ustreznikoma sledita dva glagolska ustreznika, za ločevanje ustreznikov uporablja samo vejico, podpičja v tem slovarju ne uporablja. Besedne vrste niso označene, vendar lahko predvidevamo, da uporabniki – slovenski priseljenci v ZDA s tem niso imeli težav, ker so že iz oblike ustreznika vedeli, katerega morajo izbrati. V slovarskem sestavku iztočnice *cold*, ki je v angleščini tako samostalnik kot pridevnik, Kubelka kombinira konverzijo in polisemijo:

cold, prehlajenje, mraz, mrzel. (1912: 226)

2.3 KOŠUTNIK 1912: SLOVENSKO-ANGLEŠKI IN ANGLEŠKO-SLOVENSKI SLOVAR

Tako kot Kubelka tudi Košutnik v slovensko-angleškem delu slovarja ne označuje mesta naglasa ali kvantitete in kvalitete naglašene samoglasnika slovenske iztočnice. Za besedo *svet* (SLIKA 4) ima tri iztočnice: dve samostalniški in eno pridevniško. Pri prvi samostalniški iztočnici v oklepaju navede še glagol *svetovati*, ustreznika 'advice' in 'counsel' sta v angleščini lahko samostalnika ali glagola. Čeprav je navajanje glagola v slovarskem sestavku za samostalnik neobičajna praksa, pa to verjetno slovenskim priseljencem v ZDA ni povzročalo težav pri izbiri ustreznika. Poleg tega imamo lahko glagol *svetovati* za usmerjevalno besedo, s pomočjo katere Košutnik razlikuje obe samostalniški iztočnici. Pri drugi samostalniški iztočnici so trije ustrezniki ločeni z vejico. Pri pridevniški iztočnici Košutnik za razliko od Kubelke 1912 ne navaja oblik za ženski in srednji spol, kar bi to iztočnico že na prvi pogled razlikovalo od predhodnih samostalniških iztočnic. Tudi za Košutnikov slovar velja ugotovitev, da bi bilo večje število usmerjevalnih besedil koristno za uporabnike.

⁸ Tudi v kasnejših slovarjih (npr. Grad 1971 in Škerlj, Komac 1991) so primeri konverzije obravnavani znotraj enega geselskega članka.

**svet (svetovati) - advice,
counsel.
svet - world, universe, people.
svet - holy, sacred, inviolable.**

SLIKA 4: Košutnik 1912: 52

V angleško-slovenskem delu ima Košutnik dve iztočnici za *lie* (1912: 111), ki ju razlikuje glede na pomen in ne glede na besedno vrsto (samostalnik, glagol):

lie, laj – laž, lug; lagati.

lie, laj – ležati, spati.

Pri prvi iztočnici najprej navaja samostalniška ustreznika ‘laž’ (pravilni ustreznik) in ‘lug’ (nepravilni ustreznik); pri ustrezniku ‘lug’ gre za napako, ker je angleška beseda *lye* ‘lug’ homofon besede *lie*. Samostalniška ustreznika sta s podpičjem ločena od glagolskega ustreznika ‘lagati’. Pri drugi iztočnici besede *lie* navaja dva glagolska ustreznika. Z delitvijo na dve iztočnici Košutnik jasno pokaže, da ima *lie* različne med seboj nepovezane pomene, vendar bi bilo to razliko mogoče pokazati tudi v okviru enega slovarskega sestavka. Problematične so napake pri izboru ustreznikov, ki smo jih opazili pri obeh zgoraj navedenih primerih.

Pri prikazu iztočnice *bow* Košutnik navaja samo glagolski pomen ‘vpogniti, vpogniti se’ (1912: 72), ne pa tudi ustreznika ‘prikloniti se’, ki ga navaja Kubelka 1912, in bi ga bilo tudi smiselno vključiti v slovar. Ne glede na izbiro ustreznikov lahko zaključimo, da je prikaz iztočnice *bow* v Kubelki 1912 ustrežnejši, ker Košutnik ne obravnava obeh homografov, ampak samo *bow* z izgovorom /bau/.

Podobno kot Kubelka 1912 tudi Košutnik sopomenske ustreznike ločuje z vejico (*colour* in *hue* v primeru spodaj), vendar včasih z vejico ločuje tudi večpomenske ustreznike (*paint* in *printer’s ink* v primeru spodaj sta večpomenski v razmerju drug do drugega kot tudi v razmerju do *colour* in *hue*). Glede na to, da občasno za ločevanje polisemije uporablja tudi podpičje, bi bilo v primeru spodaj verjetno bolje uporabiti podpičje pred ustreznikom *paint* in pred ustreznikom *printer’s ink*:

barva – colour, hue, paint, printer’s ink. (1912: 5)

Pri prikazu iztočnic *breskva* in *figa* se prvi ustreznik nanaša na sadež, drugi pa na drevo, vendar je Košutnik izbral različne načine prikaza:

breskva – peach, peach-tree. (1912: 7)

figa – fig; (drevo) – fig-tree. (1912: 12)

Pri iztočnici *breskva* ustreznika, ločena z vejico, nista sopomenki; podobno velja tudi za iztočnico *figa*, vendar pri tej iztočnici Košutnik z uporabo podpičja jasno pokaže, da sta ustreznika polisemična. Poleg tega uporabi še usmerjevalno besedo 'drevo', s pomočjo katere pri enkodiranju uporabnik lažje izbere primeren ustreznik. Pri iztočnici *figa* Košutnik uporablja pomišljaj, ki sledi usmerjevalni besedi, podobno opazimo tudi pri iztočnici *breg*, kjer pomišljaj sledi usmerjevalnemu besedilu pred obema ustreznikoma:

breg (pri reki) – bank; (breg pri morju) – shore. (1912: 7)

Košutnik z uporabo pomišljaja in podpičja pokaže, da se pomeni angleških ustreznikov razlikujejo in da ne gre za sopomenke. V primeru iztočnice *breg* usmerjevalno besedilo v oklepajih uporabnika opozarja na določen pomen iztočnice; iztočnica *breg* je del usmerjevalnega besedila v drugem oklepaju, v prvem pa ne. Košutnik pri navajanju cele iztočnice v usmerjevalnem besedilu ni dosleden, kar je razvidno tudi iz prikaza iztočnice *brazda*, ki jo v usmerjevalnem besedilu okrajša z b.:

brazda – furrow; (b. v obrazu) – wrinkle. (1912: 7)

Polisemija v slovensko-angleškem delu je v Košutniku 1912 obravnavana veliko bolj nazorno kot v Kubelki 1904 in 1912, saj Košutnik za razlikovanje različnih pomenov uporablja vejice, podpičja, pomišljaje in usmerjevalno besedilo.

Iz prikaza iztočnice *labour* v angleško-slovenskem delu Košutnika 1912 vidimo, kako obravnava polisemijo, konverzijo in sinonimijo:

labour, le'ber – delo, trud, napor delati, truditi se, v sili biti, obdelovati, izdelovati (1912: 109)

V angleščini je *labour* konverzni leksem, ki pripada dvema različnima besednima vrstama, kar je razvidno tudi iz ustreznikov (prva dva ustreznika sta samostalnika, ostali ustrezniki so glagoli). Košutnik vse ustreznike ločuje z vejico ne glede na besedno vrsto in na pomen. Samostalniška ustreznika 'delo' in 'trud' sta večpomenki, glagolska ustreznika 'napor delati' in 'truditi se' sta sopomenki, vsi ostali glagolski ustrezniki pa so večpomenke v razmerju drug

do drugega in tudi v razmerju do sopomenskih ustreznikov 'napor delati' in 'truditi se'. Za konverzne lekseme je značilno, da je ohranjena medsebojna pomenska povezanost (npr. med samostalniškim ustreznikom 'trud' in glagolskima ustreznikoma 'napor delati' in 'truditi se'). Košutnik z uporabo različnih ustreznikov zajame celotni pomen iztočnice. V angleško-slovenskem delu, ki je slovenskim priseljencem v ZDA pomagal pri razumevanju angleščine, so različni ustrezniki (večpomenske) iztočnice *labour* omogočali uporabnikom izbiro ustreznika, ki je bil v danem sobesedilu najustreznejši, z veliko verjetnostjo pa lahko trdimo, da jih niso zanimala kompleksna razmerja med ustrezniki, ki bi jih bilo treba reševati na ustrezen leksikografski način (npr. dva slovarska sestavka, uporaba podpičja za ločevanje polisemije ipd.).

2.4 KERN 1919: ANGLEŠKO-SLOVENSKI SLOVAR

Kern v angleško-slovenskem slovarju iz leta 1919 obravnava iztočnico *lie* (SLIKA 5) v dveh slovarskih sestavkih, besednih vrst iztočnice pa ne navaja:

lie, (laj), (lay, lain), ležati; položiti.
lie, (laj), laž; lagati.

SLIKA 5: Kern 1919: 139

V prvem slovarskem sestavku za nepravilni glagol *lie* ponudi ustreznika 'ležati' in 'položiti', ki sta ločena s podpičjem. Običajna praksa v sodobnih dvojezičnih angleško-slovenskih slovarjih je, da sta dovršni in nedovršni glagol navedena kot ustreznika in ločena z vejico, tako da je Kernova raba podpičja v tem primeru z današnje perspektive nenavadna. Problematičen je tudi ustreznik 'položiti', ki ga sodobni angleško-slovenski slovarji ne navajajo kot ustreznik glagola *lie*, kajti *lie* je v angleščini pomensko gledano nedovršen. V drugem slovarskem sestavku za *lie* sta samostalniški ustreznik 'laž' in glagolski ustreznik 'lagati' ločena s podpičjem. Prikaz dveh različnih besednih vrst v okviru enega sestavka je ustrezen za uporabnike, ki jih ne zanima vprašanje homonimije in polisemije, z rabo podpičja pa so vseeno opozorjeni na razliko med obema ustreznikoma.

Kern v angleško-slovenskem slovarju vključuje izgovor angleških iztočnic, kar je še posebej pomembno pri homografih. Homograf *bow* (SLIKA 6) Kern obravnava v enem slovarskem sestavku, za razlikovanje pomenov pa uporablja izgovor in podpičje. Izgovor je prilagojen tedanjemu ciljnemu uporabniku, Kern ga skuša zapisati na čim lažji način brez uporabe posebnih znakov,

značilnih za sodobni zapis izgovora angleških besed. Prvemu izgovoru (v sodobnem fonetičnem zapisu /bau/) sledi glagolski ustreznik, ki je s podpičjem ločen od dveh sopomenskih samostalniških ustreznikov, ta dva ustreznika pa sta s podpičjem ločena od samostalniškega ustreznika ‘ospredje ladje’, ki je večpomenka in je pravzaprav opisni ustreznik.⁹ Glagolski ustreznik ‘upogniti [se]’ je enak kot v Košutniku 1912, le da ga Košutnik zapiše z *v* in ne *u*. Samostalniška ustreznika ‘priklon, poklon’ sta pomensko povezana z glagolom ‘prikloniti se’, ki ga kot ustreznik navaja Kubelka, ne pa tudi z ustreznikom ‘upogniti [se]’, ki ga najdemo v Kernovemu slovarju.

bow, (baw), upogniti [se]; priklon, poklon; ospredje ladje; (bō)— lok; zanjka; pentlja.

SLIKA 6: Kern 1919: 26

V istem slovarskem sestavku navaja Kern še drugi izgovor iztočnice *bow* (v sodobnem fonetičnem zapisu /bou/) s tremi polisemičnimi ustrezniki, ki so med seboj ločeni s podpičjem. ‘Lok’ (navaja ga tudi Kubelka 1912) in ‘pentlja’ sta pravilna ustreznika, ‘zanjka’ pa ne ustreza pomenu angleške iztočnice.

Kot je razvidno iz slovarskega sestavka za *bow*, uporablja Kern podpičje za razlikovanje besednih vrst (glagol, samostalnik), za polisemične pomene samostalnika in za razlikovanje homografov. Ne glede na to, kaj jezikoslovci razumejo pod homonimijo, homografijo ali polisemijo, je bila Kernova uporaba podpičja za razlikovanje različnih pomenov iztočnice za tedanjega uporabnika najverjetneje ustrezna.

Kern za razliko od Kubelke 1912 in Košutnika 1912 pogosto in relativno dosledno uporablja podpičje za prikaz polisemije:

abuse, (ebjūz’), zlorabiti; prevariti; grditi; (ēbjūs’) – zloraba; napad; razžaljenje. (1919: 2)

V slovarskem sestavku iztočnice *abuse* Kern s podpičjem ne ločuje samo polisemov, ampak tudi izgovor konverznih leksemov (glagol, samostalnik). Samostalniški ustreznik ‘zloraba’ je pomensko povezan z glagolskim ustreznikom ‘zlorabiti’. ‘Prevariti’ v sodobni angleščini pomensko ni povezan z

⁹ Možno je, da v času sestavljanja tega slovarja strokovnega izraza *premec* še ni bilo; gl. Snój 2015, ki navaja kot čas nastanka termina *premec* 20. stoletje.

drugimi ustrezniki, ker gre za zastarelo rabo glagola *abuse*. Ustreznika 'napad' v sodobnih angleško-slovenskih slovarjih ne najdemo, ustreznik 'razžaljenje' pa je pomensko povezan z glagolom 'grditi' v pomenu 'grdo, slabo govoriti o kom'; manjka ustreznik 'razžaliti', ki je pomensko že na prvi pogled povezan z ustreznikom 'razžaljenje'. Pri Kernu najdemo tako pare glagolov in samostalnikov, kjer je ohranjena medsebojna pomenska povezanost (npr. 'zlorabiti' in 'zloraba'), kot tudi večpomenske glagolske in samostalniške ustreznike. Med analiziranimi slovarji se Kernov slovar odlikuje po prikazu pomenov iztočnic in po številu ustreznikov, zaradi česar lahko s precejšnjo verjetnostjo rečemo, da je bil za ciljne uporabnike najbolj uporaben, čeprav mogoče niso vedno razumeli, zakaj je Kern določeno informacijo vključil v slovar na določen način.

3 RAZPRAVA

Preden se lotimo sestavljanja slovarja, moramo določiti način vključevanja enako pisanih iztočnic. Ali jih bomo vključili kot eno ali kot dve iztočnici? Ali moramo iztočnico obravnavati kot dve različni besedi? V tem primeru gre za homonimijo, ki sodi v makrostrukturo slovarja (samostojne iztočnice). Ali ima iztočnica različne pomenne in torej tudi različne ustreznike v ciljnem jeziku? V tem primeru gre za polisemijo, ki jo obravnavamo v mikrostrukturi slovarja (več pomenov ene iztočnice). Obstaja več možnih načinov reševanja problema polisemije in homonimije: zgodovinski, semantični, morfosemantični in formalnoslovnični pristop (Svensén 2009: 94–101). Svensén (2009: 101) se ne zavzema za tradicionalni zgodovinski pristop do homonimije in polisemije, ker uporabniki ne poznajo izvora besed, zaradi česar ne razumejo informacij, ki so v slovar vključene na zgodovinski osnovi, prav tako pa se leksikografska interpretacija, pri kateri je etimologija merilo razločevanja med homonimijo in polisemijo, velikokrat razlikuje od sinhrono govorne predstave (Gantar 2015: 256). Tudi v Uvodu v SSKJ2 (2014: 28, § 17) je razloženo, da se homonimna postavitve iztočnic ne opira na etimologijo (torej ne gre za zgodovinski pristop), ampak na stanje v sodobnem jeziku; težnja v SSKJ2 je, da je homonimnih iztočnic čim manj. Ne glede na pristop, uporabljen v določenem slovarju, je za Svenséna (2009) reševanje problema homonimije in polisemije pomembno le za sestavljalce slovarja, za uporabnika pa je popolnoma irelevantno (gl. tudi Gantar 2015: 356). Na osnovi analize štirih slovarjev za priseljence iz prvih dveh desetletij dvajsetega stoletja delimo Svensénovo mnenje, saj slovarji za

priseljence ne bi smeli biti osnovani na teoretičnih jezikoslovnih in leksikografskih premisah, ki so uporabnikom popolnoma nepoznane. Svensén (2009: 101) zagovarja vključevanje homonimov glede na semantične razlike, saj meni, da bo slovar, v katerem je mikrostruktura preprostejša, makrostruktura pa bogatejša, prispeval k boljši preglednosti in bo tudi pedagoško učinkovitejši. Glede na analizo slovarjev v naši raziskavi bi bilo primerneje, da v geslovník ne bi vključevali enako pisanih iztočnic, ampak bi semantične informacije obravnavali v okviru enega slovarskega sestavka.

Kubelka, Košutnik in Kern so bili ljubiteljski sestavljavci dvojezičnih slovarjev, ki o jezikoslovni in leksikografski obravnavi homonimije in polisemije niso vedeli veliko ali pa sploh nič. Slovarje so najverjetneje poznali le kot uporabniki, vendar o tem nimamo verodostojnih podatkov. V skladu s Svensénom (2009) smo štiri slovarje analizirali na podlagi tega, ali vključujejo več enako pisanih iztočnic (homonimični pristop) in imajo torej bogatejšo makrostrukturo, ali pa vključujejo informacije o pomene iztočnice v okviru enega slovarskega sestavka (polisemični pristop) in imajo torej kompleksno mikrostrukturo. Poudariti moramo, da nismo ocenjevali dejanske obravnave homonimije ali polisemije v konkretnem slovarju. Osredotočili smo se na to, ali so homonimne iztočnice rabljene dosledno ali ne in kako bi uporabnik interpretiral oz. razumel informacije, vključene v slovar, pri čemer smo se skušali postaviti v vlogo takratnega uporabnika. Tu gre zgolj za ugibanja, ker ne razpolagamo z rezultati študij rabe slovarjev v tistem času, saj take študije ne obstajajo, tako da je zelo težko ugotavljati, česa tedanji uporabniki dejansko niso razumeli, s čim so imeli težave in kaj se jim je zdelo v slovarju nejasno. Poleg tega smo preučevali tudi kompleksne iztočnice s homonimi, različnimi pomeni in sopomenkami, pri čemer smo se spraševali, ali bi povprečni slovenski priseljenec v ZDA prišel do potrebnih informacij.

3.1 SLOVENSKO-ANGLEŠKI SLOVARJI

Kubelka je v slovar iz leta 1904 za razliko od slovarja iz leta 1912 in tudi za razliko od Košutnika 1912 pogosto vključeval enako pisane iztočnice (makrostrukturni pristop). Za razlikovanje enako pisanih iztočnic je uporabljal različne načine (ponavljanje, zaviti oklepaji, ponavljanje iztočnice), pa tudi namen vključevanja enako pisanih iztočnic je bil različen (prikaz »tradicionalnih« homonimov, prikaz polisemije). Težko je verjeti, da so ciljni uporabniki tega slovarja dejansko razumeli Kubelkov makrostrukturni pristop.

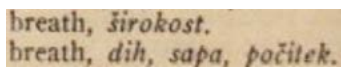
V slovarju iz leta 1912 je Kubelka uporabljal drugačen način prikaza iztočnic, saj je obravnava usmerjena v mikrostrukturo, makrostruktura pa je manj bogata. Čeprav tudi v ta slovar vključuje enako pisane iztočnice, jih je manj kot v Kubelki 1904, prav tako jih ne uporablja za prikaz polisemije kot v Kubelki 1904. Verjetno je tak mikrostrukturni pristop v slovensko-angleškem delu Kubelke 1912 za uporabnike lažje razumljiv kot makrostrukturni pristop v Kubelki 1904.

Podobno kot Kubelka 1912 tudi Košutnik v slovarju iz leta 1912 uporablja v glavnem mikrostrukturni pristop. Vključuje le malo enako pisanih iztočnic in v slovarskem sestavku uporablja na pomenu temelječ pristop k prikazu informacij o polisemiji in/ali sinonimiji ustreznikov, kar je uporabniku prijazen način vključevanja informacij.

3.2 ANGLEŠKO-SLOVENSKI SLOVARJI

Pri vključevanju enako pisanih iztočnic v tri analizirane slovarje je praktično nemogoče ugotoviti, po katerih kriterijih so jih avtorji vključevali, obstajajo pa razlike med slovarji v številu tovrstnih iztočnic.

V Kubelki 1912 je vključevanje enako pisanih iztočnic izredno redko, vendar je bolj ali manj dosledno in temelji v glavnem na izgovoru. Mikrostrukturni pristop je opaznejši v angleško-slovenskem delu Kubelke 1912 kot v slovensko-angleškem delu. Kot smo videli, Kubelka deli *bow* na dve iztočnici glede na izgovor (v slovarju ni zapisan) ali pa glede na besedno vrsto (v slovarju ni zapisana). Podobno velja tudi za prikaz dveh iztočnic za *sow* z različnim izgovorom samostalnika in glagola. Pri delitvi *lead* na dve iztočnici je kriterij izgovor in ne besedna vrsta, dokaz za to so samostalniški in glagolski ustrezniki pri iztočnici z izgovorom /li:d/; podobno velja tudi za prikaz dveh iztočnic za *row*. V Kubelki 1912 smo samo pri samostalniku *breath* našli delitev na dve enako pisani iztočnici, ki temelji na dejanski homonimiji (SLIKA 7).



SLIKA 7: Kubelka 1912: 220

Tu sploh ne gre za homonimijo, ker je Kubelka pri zapisu prve iztočnice naredil pravopisno napako, saj bi moral napisati *breadth* in ne *breath*.

Kljub temu, da je v Kubelki 1912 izgovor relativno dosledno uporabljen kriterij za sicer redko rabo več enako pisanih iztočnic, pa ta kriterij uporabniku

ni jasen, ker izgovor v slovarju ni naveden. Verjetno bi bilo za ciljne uporabnike razumljiveje in lažje, če bi bil pomen prikazan znotraj enega slovarskega sestavka.

V Košutniku 1912 je več enako pisanih iztočnic kot v Kubelki 1912; Košutnik uporablja tako mikro- kot tudi makrostrukturni pristop. V angleško-slovenskem delu Košutnika 1912 je več enako pisanih iztočnic kot v slovensko-angleškem delu, kar je razumljivo, če upoštevamo dejstvo, da je zaradi konverzije določanje besedne vrste v angleščini težje kot v slovenščini. Košutnik pri delitvi na več enako pisanih iztočnic ni dosleden, delitev največkrat temelji na besedni vrsti, ki v slovarju ni navedena (npr. samostalnik in glagol *bank* in *brook*; pridevnik in glagol *blank*, *blind* in *lean*). Raziskave rabe slovarjev so pokazale, da imajo tudi dandanes celo izobraženi uporabniki težave s prepoznavanjem besedne vrste (Farina, Vrbinc, Vrbinc 2019, Vrbinc, Farina, Vrbinc 2022 in Vrbinc, Vrbinc, Farina 2023); z veliko gotovostjo lahko predpostavljamo, da so imeli podobne težave tudi (večinoma slabo izobraženi) priseljenci v Košutnikovem času. Delitev na več iztočnic ne temelji samo na besedni vrsti. Pri delitvi *lie* (gl. 2.3) na dve iztočnici gre za homonimijo, kar ni pogosto razlog za več iztočnic. Tako kot v Kubelki 1912 je tudi v Košutniku 1912 pri delitvi *lead* na dve iztočnici kriterij izgovor, kar dokazuje vključevanje samostalniških in glagolskih ustreznikov pri eni od iztočnic. Zaključimo lahko, da so uporabniki v Košutnikovem slovarju težje našli iskane informacije zaradi delitve na več enako pisanih iztočnic brez razumljivih in doslednih kriterijev, ki niso nikjer razloženi.

Kern od vseh avtorjev preučevanih slovarjev uporablja najbolj makrostrukturni pristop in v svoj slovar vključuje največ enako pisanih iztočnic, vendar tudi on uporablja različne in ne povsem jasne kriterije za vključevanje več enako pisanih iztočnic. Pri delitvi *lie* na dve iztočnici uporablja kot kriterij homonimijo (gl. 2.4), vendar je ta kriterij le redko rabljen. Podobno kot v Košutniku 1912 sta tudi v Kernovem slovarju najbolj pogosta kriterija za delitev na več enako pisanih iztočnic besedna vrsta, ki v slovarju ni navedena, in izgovor.

Glede na to, da je v Kernov slovar vključen izgovor, bi bil to lahko kriterij za vključevanje več enako pisanih iztočnic, vendar pa je Kern za več enako pisanih iztočnic uporabljal različne pristope, ki niso nikjer razloženi. Večini ciljnih uporabnikov tega slovarja verjetno ni bilo jasno, zakaj se določena iztočnica pojavi v geslovniku večkrat. Vključevanje več enako pisanih iztočnic brez (doslednih in pojasnjenih) kriterijev zagotovo ni ena od prednosti Kernovega

slovarja, je pa med analiziranimi slovarji Kernov sestavljen najbolj profesionalno. Kot je bilo že omenjeno (gl. 2.4), je Kern v okviru slovarskega sestavka dobro prikazal pomen(e) iztočnice, vključil pa je tudi več ustreznikov kot Kubelka in Košutnik. Možno je, da je posnemal enojezične slovarje za rojene govorce angleščine,¹⁰ ki jih je poznal in uporabljal, vendar v svojem dvojezičnem slovarju ni upošteval težav, ki so jih imeli ciljni uporabniki – slovenski priseljenci z razumevanjem strukture in sestavnih delov slovarja.

4 ZAKLJUČEK

V angleških enojezičnih slovarjih za tujejezične govorce namenjajo veliko pozornost vključevanju in prikazu različnih informacij, ki uporabniku pomagajo pri razumevanju in rabi tujega jezika. To je še toliko pomembneje za uporabnike, ki prihajajo iz kulturnih okolij, ki se (zelo) razlikujejo od kulturnega okolja jezika, ki se ga učijo (gl. Tarp 2004). Poleg tega angleški enojezični slovarji za tujejezične govorce ne posvečajo več toliko pozornosti elementom, kot so oznake besednih vrst, homonimija ipd., ampak je v središču pozornosti prikaz pomena oz. pomenov iztočnice. Béjoint (2010: 178, 183) omenja prvo izdajo slovarja COBUILD iz leta 1987, kjer je edini kriterij za razvrščanje pomenov pogostnost in ne besedna vrsta; homonimi so obravnavani v okviru istega slovarskega sestavka. Landau (2001: 101) poudarja, da je v leksikografski praksi, še posebej v komercialni leksikografiji, razlikovanje med homonimijo in polisemijo povsem nepomembno, saj je v središču zanimanja predstavitev jezika na način, ki se bo zdel uporabnikom slovarja smiseln in razumljiv, podobno stališče pa zagovarjajo tudi Tarp (2009) ter S. Atkins in Rundell (2008: 281). S. Atkins in Rundell (2008) pravita, da je homonimija v sodobni leksikografiji postala nepomembna pri organizaciji makrostrukture, kar še posebej velja za enojezične slovarje za tujejezične govorce, ki uporabljajo polisemični pristop. R. Moon (1987: 88) meni, da v slovarje za tujejezične govorce ni smiselno vključevati homonimov, saj uporabniki iščejo iztočnice glede na pravopis besede, o homonimiji, ki temelji na etimologiji, pa ne vedo nič. Tudi P. Gantar (2015: 346) ugotavlja, da je homonimija primarno slovarski problem, sestavljavci slovarja pa se morajo odločiti, kako bodo prikazali izrazno enoto v odnosu do

¹⁰ Kern je edini, ki v slovenskem uvodu omenja, da je njegov dvojezični slovar primeren za priseljence, ki se učijo angleščino, vsem tistim, ki angleščino že bolje obvladajo, pa svetuje, naj raje uporabljajo *New Standard Dictionary* (prvič izšel leta 1913) ali »Webster«.

njene vsebine v slovarju in kako bodo povezali posamezne besedne oblike s posameznimi pomeni, pri čemer se predvsem slovarji za tujejezične govorce in slovarji za določene uporabniške skupine, kamor lahko prištevamo tudi slovarje za priseljence, nagibajo k reševanju uporabniških problemov in ne k prenosu teoretičnih izhodišč v slovarsko prakso.

Enojezični slovarji za tujejezične govorce in dvojezični slovarji so namenjeni istim ciljnim uporabnikom, med katere sodijo tudi priseljenci. Kot je bilo že omenjeno (1.3), ne obstaja veliko znanstvenih prispevkov, ki bi obravnavali slovarje za priseljence, zaradi česar tudi ne moremo govoriti o optimalni zasnovi tovrstnih slovarjev. Štirje slovarji, ki smo jih preučevali v naši raziskavi in ki so nastali pred več kot 100 leti, dobro ponazarjajo težave z zasnovo in prikazom pomena oz. pomenov iztočnice. Z bolj ali manj podobnimi težavami se spopadajo tudi sestavljalci sodobnih slovarjev za priseljence, čeprav uporabljajo različne tehnike prikaza pomena oz. pomenov (gl. Tarp 2004: 27–28). Pri preučevanju štirih slovarjev smo ugotavljali, da elementi prikaza, ki ne prispevajo k neposrednemu razumevanju pomena iztočnice, predstavljajo velik problem za uporabnike. Zaključimo lahko, da se morajo (eno- in dvojezični) slovarji za priseljence v prvi vrsti osredotočiti na pomen, kar pomeni, da mora biti mikrostrukturni prikaz podroben, natančen in dosleden, slovarski sestavek pa mora vključevati več pomenov in/ali več sopomenk.

ZAHVALE

Projekt, katerega izsledki so predstavljeni v pričujočem članku, je finančno podprla Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije, in sicer v okviru bilateralnih projektov »Stare besede, nove besede, novi svet: Življenje slovenskih leksikografov – priseljencev v ZDA« (BI-US/22-24-030) ter »Slovarji in izkušnje Slovencev – emigrantov v Združenih državah Amerike (konec 19. in začetek 20. stoletja)« (BI-US/22-24-042). Posebna zahvala gre dvema anonimnima recenzentoma, ki sta natančno prebrala rokopis članka in predlagala izboljšave, ki so znatno prispevale h končni podobi članka.

REFERENCE

Med viri je Kern naveden pod Kern ali pod Javh-Kern glede na to, s katerim priimkom je bil naveden v viru.

SLOVARJI

Kern, Frank J. 1919. *A complete pronouncing dictionary of the English and Slovene languages for general use. Popoln angleško-slovenski besednjak z angleško izgovarjavo*. Cleveland, Ohio: Tisk ameriške domovine.

Košutnik, Silvester. 1912. *Ročni slovensko-angleški in angleško slovenski slovar: Zlasti namenjen izseljencem v Ameriko*. Ljubljana: Anton Turk.

Kubelka, Victor J. 1904. *Slovensko-angleški žepni rečnik v olajšavo naučenja obeh jezikov. Slovenian-English pocket dictionary to facilitate the study of both languages*. New York. [https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=loc.ark:/13960/t4qj8p026&view=1up&seq\(20.12.2023\)](https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=loc.ark:/13960/t4qj8p026&view=1up&seq(20.12.2023)).

Kubelka, Viktor J. 1912. *Slovensko-angleška slovnica, tolmač, spisovnik in navodilo za naturalizacijo. Angleško-slovenski in slovensko-angleški slovar. Slovenian-English grammar, interpreter, letterwriter and information on naturalization. English-Slovenian and Slovenian-English dictionary*. New York: Viktor J. Kubelka.

Slovar slovenskega knjižnega jezika. Druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja (SSKJ2). 2014. www.fran.si (18.12.2023).

Snoj, Marko. 2015. *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Založba ZRC.

DRUGI VIRI

Atkins, B. T. Sue, Rundell, Michael. 2008. *The Oxford guide to practical lexicography*. Oxford: Oxford University Press.

Béjoint, Henri. 2010. *The lexicography of English*. Oxford: Oxford University Press.

Cvrček, Tomáš. 2020. Schooling under control: The origins of public education in imperial Austria 1769-1869. Tübingen: Mohr Siebeck.

Farina, Donna M. T. Cr., Vrbinc, Marjeta, Vrbinc, Alenka. 2019. Problems in online dictionary use for advanced Slovenian learners of English. *International Journal of Lexicography* 32/4: 458–479. <https://doi.org/10.1093/ijl/ecz017>

Fjeld, Ruth Vatvedt. 2012. Et forsømt kapittel i leksikografiens historie: Leachman's Norsk-Engelsk Lomme-Ordbog/Norwegian-English pocket dictionary. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 30/2: 151–164.

Gantar, Polona. 2015. Homonimija in večpomenskost: od teorije do slovarja. V: V. Gorjanc, P. Gantar, I. Kosem, S. Krek, M. Bratanić, W. Browne, V. Cvrček (ur.). *Slovar sodobne slovenščine: problemi in rešitve*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 340–357.

Grad, Anton. 1971. *Angleško-slovenski slovar*. Maribor: Obzorja.

- Granatir Alexander, June. 2009. *Daily life in immigrant America, 1870–1920: How the second great wave of immigrants made their way in America*. Chicago: Ivan R. Dee.
- Grønvik, Oddrun. 2016. The lexicography of Norwegian. V: P. Hanks, G.-M. de Schryver (ur.). *International handbook of modern lexis and lexicography*. Berlin, Heidelberg: Springer-Verlag. 1–34. https://doi.org/10.1007/978-3-642-45369-4_44-1 (10. 11. 2023).
- Halas Popović, Ana V. 2021. Homonymy in English monolingual general-purpose dictionaries. *Nasleđe* 48: 37–51.
- Javh-Kern, Frank. 1937. *Memoirs on the occasion of the thirtieth anniversary of arrival in America*. [Govor na Slovenskem mednarodnem rodoslovnem združenju]
- Kalc, Aleksej, Milharčič Hladnik, Mirjam, Žitnik Serafin, Janja. 2020. *Doba velikih migracij na Slovenskem*. Založba ZRC.
- Karpova, Olga. 2019. Modern English dictionaries. A foreign user's view. *Respectus philologicus* 36/41: 11–18.
- Karpova, Olga M., Kulagina, Margarita A. 2009. What type of LSP dictionary do immigrants need in a global world? V: O. Karpova, F. Kartashkova (ur.). *Lexicography and terminology: A worldwide outlook*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing. 169–179.
- Komac, Daša, Škerlj, Ružena. 1991. *Angleško-slovenski in slovensko-angleški moderni slovar*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Landau, Sidney I. 2001. *Dictionaries: The art and craft of lexicography*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Legan Ravnkar, Andreja. 2021. Konverzija v slovnici in slovarju: izhodišča za prepoznavanje konverzije v leksikografski praksi. *Slavia Centralis* 14/2: 177–194.
- Lexin. <https://lexin.oslomet.no/#/> (22. 7. 2023).
- Lipka, Leonhard. 2002. *English lexicology*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Malmgren, Sven-Goran. 1999. De svenska LEXIN-ordböckerna ur ett (ställföreträdande) användarperspektiv. *LexicoNordica* 6: 79–90.
- Moon, Rosamund E. 1987. The analysis of meaning. V: J. M. Sinclair (ur.). *Looking up: An account of the COBUILD project in lexical computing*. London: Collins. 86–103.
- Stanonik, Janez. 1996. Slovenci v Združenih državah: obdobje 1848–1891. *Dve domovini* 7: 113–129.
- Svensén, Bo. 2009. *A handbook of lexicography: The theory and practice of dictionary-making*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tarp, Sven. 2004. Basic problems of learner's lexicography. *Lexikos* 14: 222–252.
- Tarp, Sven. 2009. Homonymy and polysemy in a lexicographical perspective. *Zeitschrift für Anglistik und Amerikanistik* 57/3: 289–305.
- Vacalopoulou, Anna, Gioulu, Voula, Giagkou, Maria, Efthimiou, Eleni. 2011. Online dictionaries for immigrants in Greece: Overcoming the communication barriers. V: I. Kosem, K. Kosem (ur.). *Electronic lexicography in the 21st century: New applications for new users. Proceedings of eLex 2011, 10–12 November 2011, Bled, Slovenia*. Ljubljana: Trojina, Institute for Applied Slovene Studies. 274–279.

- Vrbinc, Marjeta, Farina, Donna M. T. Cr., Vrbinc, Alenka. 2022. Who is sharpest at looking up sharp?: Comparing two parallel groups of dictionary users. *Lexikos* 32: 368–391.
- Vrbinc, Marjeta, Farina, Donna M. T. Cr., Vrbinc, Alenka. 2024. Oris slovarjev in priročnikov za učenje angleščine slovenskih izseljencev v ZDA v obdobju 1896–1919. *Dve domovini/Two Homelands* 59: 179–202.
- Vrbinc, Marjeta, Vrbinc, Alenka, Farina, Donna M. T. Cr. 2023. The lexicographer's dream audience: Dictionary use among English majors at a Slovenian university. *International Journal of Lexicography* 36/2: 149–172.
- Žele, Andreja. 2015. Konverzija v slovenščini. *Jezik in slovstvo* 60/ 2: 65–77.

Prispelo januarja 2024, sprejeto marca 2024.

Received January 2024, accepted March 2024.

POVZETEK

HOMONIMIJA IN POLISEMIJA V DVOJEZIČNIH SLOVARJIH ZA SLOVENSKE PRISELJENCE V ZDA V ZAČETKU 20. STOLETJA

V članku obravnavamo slovarje, ki so jih imeli na voljo slovenski priseljenci v ZDA v času množičnega izseljevanja od leta 1860 do leta 1915. Priseljenci so se morali naučiti angleško in se prilagoditi novemu kulturnemu okolju, pri čemer so si pomagali s priročniki, izdanimi v ZDA in na Slovenskem, v katerih niso dobili samo informacij o angleščini, temveč tudi informacije o ameriški ustavi in vladi, denarju in gospodarstvu. Med temi publikacijami najdemo slovnice, slovarje, učbenike, priročnike s koristnimi stalnimi večbesednimi izrazi iz vsakdanjega življenja in otroške abecednike. Številne tovrstne publikacije sodijo v okvir zgodovine (pedagoške) leksikografije, ki je trenutno še relativno slabo raziskana. V prispevku bomo podrobneje obravnavali štiri slovensko-angleške oz. angleško-slovenske slovarje (Kubelka 1904, Kubelka 1912, Košutnik 1912 in Kern 1919), ki so izšli v prvih dveh desetletjih dvajsetega stoletja, to je v obdobju, ko se je v ZDA izselilo največ Slovencev. V raziskavi smo se osredotočili na prikaz informacij v omenjenih štirih slovarjih s poudarkom na homonimiji, polisemiji, konverziji in usmerjevalnih besedah, zapisanih v oklepajih.

Slovensko-angleški slovarji: Kubelka vključuje v slovar iz leta 1904 več enako pisanih iztočnic, ki jih prikaže z uporabo ponavljaja, zavitega oklepaja in s ponavljanjem iztočnice. V slovarju iz leta 1912 Kubelka uporablja drugačen način prikaza iztočnic, saj je obravnava usmerjena v mikrostrukturo, makrostruktura pa je manj bogata. Tudi v ta slovar vključuje enako pisane iztočnice, vendar jih je številčno manj kot v slovarju iz leta 1904. V Košutniku 1912 je v glavnem uporabljen mikrostrukturni

pristop, enako pisanih iztočnic je malo, v slovarskem sestavku pa Košutnik uporablja na pomenu temelječ pristop prikaza informacij o polisemiji in/ali sinonimiji ustreznikov.

Angleško-slovenski slovarji: V Kubelki 1912 je vključevanje enako pisanih iztočnic izredno redko, temelji pa v glavnem na izgovoru. Košutnik 1912 ima več enako pisanih iztočnic kot Kubelka 1912, za delitev na več enako pisanih iztočnic pa se najpogosteje odloča na podlagi besedne vrste, ki v slovarju ni navedena. Košutnik za prikaz pomena oz. pomenov iztočnice uporablja tako mikro- kot tudi makrostrukturni pristop. Kern 1919 od vseh preučevanih slovarjev najpogosteje vključuje enako pisane iztočnice in uporablja najbolj makrostrukturni pristop. Dejstvo je, da Kern makrostrukturnega pristopa ne uporablja dosledno, se pa temu še najbolj približa.

Ugotovitve, do katerih smo prišli v naši raziskavi, kažejo, da lahko makro- oz. mikrostrukturni pristop vpliva na razumevanje uporabnika – priseljence. V vseh štirih preučevanih slovarjih so očitne težave z zasnovo in prikazom pomena, to pa so težave, ki so še vedno prisotne v slovarjih za priseljence, čeprav so tehnike prikaza sedaj povsem drugačne. Pri preučevanju teh slovarjev smo ugotovili tudi, da elementi prikaza, ki ne prispevajo k neposrednemu razumevanju pomena iztočnice, predstavljajo velik problem za neizkušene uporabnike. Zaključimo lahko, da se morajo (eno- in dvojezični) slovarji za priseljence v prvi vrsti osredotočiti na pomen.

HOMONYMY AND POLYSEMY IN BILINGUAL DICTIONARIES FOR SLOVENIAN IMMIGRANTS TO THE US AT THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY

This article examines what can be called *immigrant dictionaries*, available to Slovenian immigrants who arrived in the U.S. during the wave of mass immigration from 1860 to 1915. These books, designed to assist in learning English and acculturating to the U.S., were published on both sides of the Atlantic; their aim was to provide information on English, the U.S. constitution and government, on American money, and economy. Among these reference books were grammars, dictionaries, handbooks or textbooks, phrasebooks, children's alphabet books, and other. The books are part of the less-explored history of (learner) lexicography. This article examines four such immigrant dictionaries, Slovenian–English and English–Slovenian (Kubelka 1904, Kubelka 1912, Košutnik 1912, and Kern 1919), published in the early twentieth century at a time when the Slovenian immigration to the United States was at its height. The presentation of information in these dictionaries is investigated with a focus on the treatment of homonymy, polysemy, conversion, and parenthetical information.

Slovenian–English Dictionaries: In Kubelka 1904, the main approach was to use multiple lemmata. Kubelka used ditto marks, curly brackets, and other formal markers

to differentiate multiple lemmata. A transition to a less macrostructure-rich and more microstructure-oriented presentation style can be observed in Kubelka 1912. Here, while there are some multiple lemmata as in Kubelka 1904, they are not relied upon nearly as often. On the other hand, Košutnik 1912 uses a mostly microstructure-oriented presentation; there are few multiple lemmata and within a single lemma he uses a meaning-based approach that presents information about polysemy and/or synonymy of equivalents.

English-Slovenian Dictionaries: In Kubelka 1912, the very infrequent division of a meaning presentation into multiple lemmata appears to be based primarily on considerations of pronunciation. Košutnik 1912 divides his presentation of meaning into multiple lemmata much more frequently than Kubelka 1912. He most often bases his divisions on part of speech, even though part of speech is not marked in the dictionary. We could characterize Košutnik's presentation style as in between a microstructure and a macrostructure orientation. Of all the authors, Kern 1919 makes the most use of multiple entries and is the most macrostructure-oriented. While it would not be accurate to say that Kern has a macrostructure-oriented approach overall, his dictionary is the closest to one.

Our findings address the implications of a macrostructure- versus a microstructure-oriented approach for immigrant user comprehension. The four target Slovenian and English dictionaries of this study illustrate aspects of the problem of design, of presentation of meaning — a problem that remains relevant in immigrant lexicography today even as presentational techniques are now different. These four immigrant dictionaries from the past demonstrate well how elements of presentation that do not contribute to the direct understanding of word meaning can create obstacles for the inexperienced user. Our takeaway should be that dictionaries for immigrants, whether monolingual or bilingual, must provide their special group of users with presentations that put meaning above all else.